

مجتمع آموزش عالی فقه

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته: فقه و معارف اسلامی

گرایش فلسفه اسلامی

عنوان:

ثابت و متغیر در دین با تأکید بر دیدگاه امام خمینی (ره) و شهید مطهری

استاد راهنما

حجت الاسلام و المسلمین دکتر غلامرضا بهروزلک

استاد مشاور

حجت الاسلام و المسلمین استاد حسن معلمی

دانش پژوه

رضا خدابخش یوسفی

۱۳۹۱ / ۲ / ۲۱

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مسئولیت مطالب مندرج در این پایان به عهده نویسنده می باشد.

هرگونه استفاده از این پایان نامه با ذکر منبع بلا اشکال است و نشر آن در داخل کشور منوط به اخذ مجوز از مرکز جهانی علوم اسلامی است.

تقدیر و تشکر

خداوند را سپاس که توفیق را رفیق، قرار داد تا با عنایت ولی عصر(عج) تدوین این رساله به پایان رسد.

نواقص و کاستی های این رساله، در حیطه تقصیر نگارنده است و اگر ارزش علمی و امتیازات معنوی هم داشته باشد، مرهون زحمات اساتید بزرگوار و دوستان و فرهیختگانی است که در مراحل مختلف تحقیق بر ذهنیت و دانش صاحب قلم تأثیرگذار بوده اند و باتشویق و رهنمود ها و پیشنهاد های عالمانه و محققانه شان مساعدت نمودند.

به حکم وظیفه شاگردی، از باب « من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق » و به مصداق « من علمنی حرفاً فقد صیرنی عبداً » بر خود لازم دانسته، از تمام اساتید و بزرگوارانی که در طول دوران تحصیل بذل لطف نمودند؛ از مسئولین محترم مرکز جهانی علو اسلامی و مسئولین مدرسه عالی فقه معارف اسلامی، بویژه از مدیریت محترم آموزش، مسئولین و دست اندرکاران و احدیایان نامه که با اخلاص تمام زمینه های پژوهش و نگارش را فراهم ساخته و با تقبل هزینه های مادی و معنوی در جهت نشر معارف اسلامی و تقویت بنیه علمی طلاب در تلاش هستند، اظهار سپاس و قدردانی شود.

و نیز بر خود لازم میدانم که از رهنمای های بسیار ارزشمند و علمی و همکاری دلسوزانه اساتید محترم رهنما و مشاور جناب حجة الاسلام والمسلمین دکتر غلام رضا بهروز لک و حضرت حجة الاسلام والمسلمین دکتر حسن معلمی که در طول تدوین و نگارش رساله بسیار دوستانه و سخاوتمندانه وقت پر ارزش خود را در اختیارم گذاشتند تقدیر و تشکر به عمل آورده و احترامات خالصانه خویش را تقدیم دارم.

زحمات همسر که سعی داشتند فضای تحقیق و مطالعه را در منزل فراهم نمایند، نیز قابل تقدیر می دانم.

تقدیم و اهداء

تقدیم به حُجَّتِ حق، واسطهٔ إفاضهٔ فیض که از برکت وجود او سیارات سیر، ماشیان مَشی، خزندگان، می‌خزند و روئیدگان، می‌رویند و... یعنی قلب عالم امکان: امام عصر (عج) و نیز تقدیم به رهبر کبیر انقلاب اسلامی امام خمینی (ره)، رهبر انقلاب فرهنگی استاد شهید مطهری و مقام معظم رهبری حضرت آیهٔ الله خامنهٔ که فدائیان و ره پویان سرخ حسینی و سبز مهدوی است. تقدیم به پدر، مادر و اساتیدی که مرا به این مسیر حق و راست آشنا و تربیت کرد. اللهم عجل لولیک الفرج.

با توجه به موضوع رساله که «ثابت و متغیر در دین با تأکید بر دیدگاه امام خمینی (ره) و شهید مطهری» می‌باشد، منظور بررسی تمام ابعاد این موضوع نمی‌باشد بلکه هدف اصلی این پژوهش، تبیین دیدگاه امام خمینی (ره) و شهید مطهری در باب آموزه‌های ثابت و متغیر در دین است. دین اسلام از دیدگاه امام خمینی (ره) و شهید مطهری؛ «برنامه کامل زندگی بشر می‌باشد». اما این که کدام بخش‌های از دین ثابت یا متغیر است، در سه قسمت قابل بررسی می‌باشد: الف. در حوزه اعتقادات. ب. در حوزه اخلاق. ج. در حوزه احکام. ما در طول تحقیق به پاسخ پرسش‌های مطرح شده و از جمله به پاسخ سؤال اصلی، دست یافتیم، که همانا آموزه‌های اعتقادی، اخلاقی و احکام اولیه به صورت کلی از دیدگاه امام خمینی (ره) و شهید مطهری ثابتند، در همه شرایط یکسان می‌باشند. احکام ثانویه، برخ احکام حکومتی و بخشی از احکام فرعی اخلاقی همچون کذب که جان یک مؤمن بی‌گناه را نجات دهد، متغیر می‌باشد. دلیل آن ثبات و این تغییر نیز این است که احکام اسلام مبتنی بر مصالح و مفاسد است و نیازهای ثبات و متغیر بشر را در نظر دارد. سرّ احکام ثابت و متغیر نیز نیازهای ثابت و متغیر و مصالح و مفاسد مطلق و مقید است. هم‌چنین فرضیه تحقیق را که در ابتدایی پژوهش مطرح شده است، در طول تحقیق به اثبات رسیده است. چون انسان‌ها در جهت نیل به سعادت نهایی مورد نظر دین، با نیازهای ثابت و متغیر رو به‌رو هستند، برخی از آموزه‌های دینی ثابت بوده و برخی دیگر متناسب با نیازهای مقطعی طرح شده و با تغییر آن‌ها، حکم دین نیز تغییر می‌یابد. البته در همه زوایای نظریه دو اندیشمند بزرگ اسلامی، در باب آموزه‌های ثابت و متغیر دینی، تبیین و تحلیل همه ابعاد و جزئیات آن توفیق حاصل نگردیده و تنها گام ابتدایی برداشته شده است، امید است، در آینده محققان و جویندگان حقیقت و پاسداران اندیشه، تبیین و تحقیق دقیق‌تر و مفصل‌تری از اندیشه آن دو اندیشمند بزرگ اسلامی به جهان علم و دانش عرضه دارند.

واژگان کلیدی: ثابت و متغیر، آموزه‌های اعتقادی، آموزه‌های اخلاقی، احکام حکومتی، احکام ثانوی.

فهرست عناوین و مطالب

مقدمه: طرح کلی تحقیق..... ۱

۱- بیان مسئله..... ۱

۲- سئوالات..... ۱

سئوال اصلی..... ۱

سئوالات فرعی..... ۱

۳- فرضیه‌ها..... ۲

۴- اهمیت و ضرورت تحقیق..... ۲

۵- سابقه تحقیق..... ۳

۶- هدف تحقیق..... ۳

۷- نوآوری‌های تحقیق..... ۴

۸- روش تحقیق..... ۴

۹- روش و ابزار گردآوری اطلاعات..... ۴

۱۰- مشکلات تحقیق..... ۴

۱۱- سازماندهی تحقیق..... ۵

فصل اوّل: مفاهیم و کلیات..... ۶

مقدمه..... ۶

۱- دین در لغت..... ۶

۲- دین در قرآن..... ۷

۳- دین در روایات..... ۷

۴- دین در اصطلاح..... ۷

گونه‌شناسی تعاریف دین..... ۸

۱- دین در نظر اندیشمندان غربی..... ۹

۲- تعاریف دین از نظر متفکران اسلامی..... ۱۰

۳- تعریف دین از دیدگاه امام خمینی..... ۱۱

۱- ۳- ماهیت دین..... ۱۱

۲- ۳- ساختار دین..... ۱۲

ب	فهرست مطالب و عناوین.....
۱۲	۳-۳ - غایت دین.....
۱۳	۴ - تعریف دین از دیدگاه مطهری.....
۱۵	محتوای دین.....
۱۶	ثابت و متغیر.....
۱۷	۱ - ثابت و متغیر در فلسفه.....
۱۷	۲ - ثابت و متغیر در إلهیات فلسفی.....
۱۸	۳ - ثابت و متغیر در معرفت دینی.....
۱۸	۱-۳ رشد کمی دانسته‌ها و آگاهی‌ها.....
۱۹	۲-۳ رشد کیفی دانسته‌ها.....
۱۹	۳-۳ رد و ابطال.....
۲۰	۴- ثابت و متغیر در دین.....
۲۱	۱-۴ عقائد.....
۲۲	۲-۴ اخلاق.....
۲۲	۳-۴ احکام.....
۲۳	مصلح و مفسد.....
۲۵	۱ - مصلح در نگاه امام خمینی و شهید مطهری.....
۲۵	۲ - اقسام مصلح از حیث اعتبار و عدم اعتبار.....
۲۶	۳ - مصلح و مفسد ثابت و متغیر.....
۲۷	۴- معیار شناخت تغییرات مصلح.....
۲۷	خاتمه.....
۳۰	فصل دوّم: ثابت و متغیر در حوزه‌ی اعتقادات.....
۳۰	مقدمه.....
۳۱	۱- تعریف اعتقاد.....
۳۱	۲- گونه شناسی اعتقاد.....
۳۲	۱- معیار اصول و فروع اعتقادی.....
۳۳	معیار اصول و فروع اعتقادی از دیدگاه امام خمینی و شهید مطهری.....
۳۴	۲- اصول اعتقادات.....
۳۴	۱-۲ توحید.....

۳۹ ۲-۲ عدل
۴۳ ۲-۳ نبوت
۴۵ ۲-۴ امامت
۴۹ ۲-۵ معاد
۴۹ ۱-۲-۵ معانی معاد
۴۹ ۲-۲-۵ اعتقاد به معاد
۵۰ ۳-۲-۵ ادله ضرورت معاد
۵۱ 3- فروع اعتقادات
۵۲ ۱-۳. ابتدایی بقیه صفات خداوند به اصل توحید و عدل
۵۴ ۲-۳. ابتدایی برخی اعتقادات بر اصل نبوت
۵۴ ۱-۲-۳. معجزه انبیاء
۵۷ ۲-۲-۳. وحی
۵۸ ویژگی های وحی در قرآن
۵۹ ۳-۲-۳. عصمت انبیاء
۶۱ ۴-۲-۳. خاتمیت دین اسلام
۶۲ ادله خاتمیت
۶۳ ۴-۲-۳. قرآن
۶۴ ۳-۳. ابتدای ولایت مطلقه فقیه بر اصل امامت
۶۴ ۱-۳-۳. معنا و مفهوم ولایت
۶۶ ۲-۳-۳. دلایل ولایت فقیه

۷۰ ۳-۴. وجه ثبات اعتقادات از دیدگاه امام خمینی (ره) و شهید مطهری
۷۱ ۴-۴. توهّم تغییر در علم تفصیلی خداوند
۷۱ ۵-۴. ثبات و تغییر در قضا و قدر
۷۲ خاتمه
۷۳ فصل سوم: ثابت و متغیر در حوزه اخلاق
۷۳ مقدمه

فهرست مطالب و عناوین.....	ث
۱- چپستی اخلاق.....	۷۳
۱-۱. مقصود از فعل اخلاقی	۷۶
۱-۲. فرق تربیت و اخلاق.....	۷۶
۱-۳. اهمیت اخلاق.....	۷۷
۱-۴. تعریف علم اخلاق.....	۷۸
۲- معیار فعل اخلاقی.....	۷۸
۲-۱. عاطفه.....	۷۸
نقد و بررسی.....	۷۹
الف) هر محبتی، اخلاق نیست.....	۷۹
ب) اخلاق به غیر دوستی محدود نیست.....	۸۰
ج) مفهوم انسان دوستی.....	۸۰
۲-۲. ایثار.....	۸۱
نقد و بررسی.....	۸۱
۲-۳. لذت.....	۸۲
نقد و بررسی.....	۸۲
۲-۴. قدرت.....	۸۳
نقد و بررسی.....	۸۴
۲-۵. انقلاب.....	۸۵
نقد و بررسی.....	۸۶
۲-۶. وجدان.....	۸۷
نقد و بررسی.....	۸۷
۲-۶-۱. نظریه وجدانی کانت.....	۸۸
نقد و بررسی.....	۸۸
۲-۷. درون‌نگری.....	۸۹
نقد و بررسی.....	۸۹
۲-۸. عدم وابستگی.....	۹۰
نقد و بررسی.....	۹۰
۲-۹. سعادت و کمال.....	۹۱

۹۱	۲-۹-۱ نظر سقراط.....
۹۱	۲-۹-۲ نظر افلاطون.....
۹۲	۲-۹-۳ نظر ارسطو.....
۹۳	نقد و بررسی.....
۹۴	۲-۱۰ حسن و قبح ذاتی افعال.....
۹۴	نقد و بررسی.....
۹۵	۲-۱۱ پرستش.....
۹۶	نقد و بررسی.....
۹۷	۳- دیدگاه مختار = کرامت نفس.....
۹۸	۳-۱ کرامت نفس در قرآن.....
۹۸	۳-۲ کرامت و عزت نفس در سخنان امام حسین(ع).....
۹۹	۴- غایت فعل اخلاقی.....
۹۹	۴-۱ بیان امور مقدماتی.....
۱۰۲	۴-۲ کمال نهایی انسان.....
۱۰۴	۴-۳ مسیر کلی کمال نهایی انسان.....
۱۰۷	۵- مطلق یا نسبی بودن احکام اخلاقی.....
۱۰۸	۵-۱ اهمیت مطلق یا نسبی دانستن احکام اخلاقی.....
۱۰۸	۵-۲ مکتب‌های قایل به نسبی بودن و ادله آن‌ها.....
۱۰۹	۵-۳ نقد ادله معتقدان به نسبی بودن احکام اخلاقی.....
۱۱۲	۵-۴ مکتب‌های معتقد به مطلق بودن احکام اخلاقی و ادله آن‌ها.....
۱۱۲	۵-۴-۱ نقد نظریه کانت.....
۱۱۳	۵-۵ دیدگاه شهید مطهری.....
۱۱۷	۶- ثبات و تغییر در حوزه‌ی صفات اخلاقی.....
۱۱۸	۶-۱ امکان تغییر انسان و انواع تغییر پذیری.....
۱۱۹	۶-۲ بعثت انبیا برای تکمیل مکارم اخلاق.....
۱۲۱	۶-۳ معیارهای ثابت و متغیر در حوزه‌ی اخلاقی.....
۱۲۲	۷- معیار ثبات و تغییر در حوزه اخلاقی از دیدگاه امام خمینی و شهید مطهری.....
۱۲۳	خاتمه.....

۱۲۶	فصل چهارم: ثابت و متغیر در حوزه‌ی احکام.....
۱۲۶	مقدمه.....
۱۲۷	۱-تعریف احکام.....
۱۲۹	۲-گونه‌شناسی احکام.....
۱۲۹	۲-۱ حکم اولی.....
۱۲۹	۲-۲ حکم ثانوی.....
۱۳۰	۲-۲-۱.تفاوت‌های حکم اولی با ثانوی.....
۱۳۱	۲-۲-۲ اقسام حکم ثانوی.....
۱۳۱	۲-۲-۲-۱.عسرو حرج.....
۱۳۲	۲-۲-۲-۲.ضرر.....
۱۳۳	۲-۲-۲-۳.اضطرار.....
۱۳۵	۲-۲-۲-۴.تقیّه.....
۱۳۶	۲-۲-۲-۵.اهم و مهم.....
۱۳۷	۲-۲-۲-۶.نذر.....
۱۳۸	۲-۲-۲-۷.قَسَم.....
۱۳۹	۲-۲-۲-۸.عهد.....
۱۳۹	۲-۲-۲-۹.منع ولی شرعی.....
۱۴۰	۲-۲-۲-۱۰.ناتوانی و عجز.....
۱۴۰	۲-۳ حکم حکومتی.....
۱۴۱	۲-۳-۱.ویژگی‌های حکم حکومتی.....
۱۴۲	۲-۳-۲.تفاوت حکم ثانوی و حکومتی.....
۱۴۴	۲-۳-۳.نمونه‌های احکام حکومتی در کلمات امام خمینی.....
۱۴۵	۲-۳-۴.اقسام حکم حکومتی.....
۱۴۷	۳-فلسفه احکام.....
۱۴۹	۳-۱.فلسفه احکام در کلام معصومین(ع).....
۱۵۲	۳-۲.معیار فلسفه احکام.....
۱۵۴	۳-۳.انواع احکام از حیث فلسفه.....
۱۵۶	۳-۴.وجه اشتراک احکام در فلسفه.....

۱۵۶.....	۴- احکام و نیازهای زمان از دیدگاه امام خمینی و شهید مطهری
۱۵۹.....	۴-۱ ویژگی‌های احکام شرعی در بیان شهید مطهری
۱۵۹.....	۴-۱-۱ کلی بودن احکام شرعی
۱۶۱.....	۴-۱-۲ موضوعات احکام شرعی
۱۶۲.....	۴-۱-۳ اهمیت روح و معنا در احکام شرعی
۱۶۴.....	۴-۱-۴ زندگی‌گرایی احکام شرعی
۱۶۵.....	۵- معیار صدور احکام از دیدگاه امام خمینی و شهید مطهری
۱۶۷.....	۵-۱ عادلانه بودن احکام
۱۶۷.....	۵-۱-۱ مبنا و مفهوم و اقسام عدالت
۱۶۹.....	۵-۱-۲ ثمرات فقهی اصل عدالت
۱۷۱.....	۵-۲ عقلانیت احکام
۱۷۲.....	۵-۲-۱ کارکردهای عقل
۱۷۲.....	۵-۲-۱-۱ تطبیق اصول بر فروع
۱۷۳.....	۵-۲-۱-۲ وسیله پالایش و تصفیه انحرافات
۱۷۴.....	۵-۲-۱-۳ منبع استنباط حکم شرعی
۱۷۶.....	۵-۲-۲ آفت‌های عقل
۱۷۶.....	۵-۳ مبتنی بر مصالح و مفاسد
۱۷۹.....	۵-۴ اجتهادی بودن
۱۸۰.....	بایسته‌های استنباط از دیدگاه امام خمینی و شهید مطهری
۱۸۲.....	خاتمه
۱۸۵.....	خاتمه: نتیجه‌گیری نهایی رساله
۱۹۰.....	فهرست منابع و مآخذ فارسی
۱۹۵.....	مجله‌ها و مقالات
۱۹۶.....	فهرست منابع و مآخذ عربی

مقدمه: طرح کلی تحقیق

۱- بیان مسئله

باتوجه به ماهیت جاودانگی دین اسلام و متغیر بودن برخی از نیازهای انسان با گذشت زمان، هسته مرکزی این نوشتار این است آیا دین اسلام می‌تواند با نیازهای متغیر انسان واقتضائات زمان سازگار باشد با این که گزاره‌های دینی ثابت و غیر قابل تغییرند و یا این که در درون دین، دربخشهای از گزاره‌ها، متغیر نیز وجود دارد؟ نوشتار حاضر در راستای تبیین و توضیح موضوع اساسی در این زمینه، از دیدگاه امام خمینی (ره) و شهید مطهری می‌باشد.

۲- سئوالات

سئوال اصلی: آموزه‌های ثابت و متغیر در دین با تاکید در آراء و اندیشه امام خمینی (ره) و شهید مطهری چیست؟

سئوالات فرعی

۱- از دیدگاه امام خمینی (ره) و شهید مطهری مراد از دین چیست و چگونه تعریفی می‌توان از دیدگاه آن‌ها ارائه کرد؟

۲- آموزه‌های اعتقادات دینی از دیدگاه امام خمینی و شهید مطهری ثابتند؟ و وجه ثبات آن‌ها چیست؟

۳- آموزه‌های ثابت و متغیر اخلاقی از دیدگاه امام خمینی و استاد مطهری کدام و علت ثبات و یا تغییر پذیری آن‌ها چیست؟

۴- آموزه‌های ثابت و متغیر در حوزه احکام از دیدگاه امام خمینی (ره) و شهید مطهری کدام و علت

ثبات و یا تغییر آن ها چیست؟.

۳- فرضیه‌ها

از آنجا که انسانها درجهت نیل به سعادت نهایی مورد نظر دین، با نیازهای ثابت و متغیر روبرو هستند، برخی از آموزه‌های دینی ثابت و لایتنیغیر بوده و برخی دیگر متناسب با نیازهای مقطعی طرح شده و با تغییر آن نیازها، حکم دین نیز تغییر می یابد.

۴- اهمیت و ضرورت تحقیق

بحث ثابت و متغیر دینی در فضای کنونی باتوجه به مطرح شدن شبهه درباب عدم پاسخگویی دین اسلام بر نیازهای انسان مهم است. تبیین دیدگاه امام خمینی(ره) و شهید مطهری به عنوان دو اندیشمند بزرگ اسلامی در موضوع ثابت و متغیر دین و چگونگی پاسخگویی دین بر نیازهای انسان از اهمیت بسزایی برخوردار است.

۵ - سابقه تحقیق

بحث ثبات و تغییر در دین از هنگام اعلام خاتمیت دین اسلام شروع شده است و موارد فروان در کلمات معصومین (ع) و سیره آن‌ها وجود دارند. اما بعد از عصرائمه معصومین (ع) در ضمن کلمات علما و فقها مطرح بوده است. امام خمینی (ره) این بحث ثبات و تغییر در دین را در کتابی به نام ولایت فقه مطرح نموده است در بقیه آثار آن اندیشمند بزرگ اسلامی، به صورت نقطه نظرات مطرح می‌باشد. شهید مطهری این بحث را به صورت مستقل در کتاب اسلام و مقتضیات زمان مطرح نموده است. در موضوع رساله تاکنون از دیگران، کتاب و پایان نامه به که به صورت مستقل دیدگاه آن برزگوران را مطرح کرده باشد، انجام نیافته است، اما به صورت تک نظری و جسته و گریخته فقط، نقطه نظرات و یا غیر مستقیم به موضوع فوق پرداخته که عبارتند از:

۱ - پایان نامه، محمد حسین کریمی، اسلام و مقتضیات زمان از دیدگاه سید جمال، سید قطب و شهید مطهری، ایشان در بیوگرافی استاد شهید بیشتر پرداخته است و مقتضیات زمان را نیز تفسیر نموده است.

۲ - مجموعه آثار کنگره بررسی مبانی فقهی حضرت امام خمینی {نقش زمان و مکان در اجتهاد} شماره هفتم. در این مجموعه آثار تنها نظرات فقهی امام خمینی به صورت کلی مطرح شده است.

۳ - ثبات و تحول در اندیشه امام خمینی؛ فصل نامه علمی و پژوهشی، سال دوم، چاپ دوم، شماره پنجم، ۱۳۷۸. اندیشه سیاسی امام خمینی از حیث ثبات و تحول آن بررسی گردیده است.

با این حال موضوع رساله {ثبات و تغییر در دین با تأکید بر دیدگاه امام خمینی و شهید مطهری} موضوعی است که تاکنون سابقه تحقیقی ندارد، با توجه بر شبهات فراوان از سوی دشمنان، از جمله شبهه، عدم توانایی دین اسلام در پاسخگویی بر نیازهای انسان و شبهات دیگر. تبیین دیدگاه امام خمینی و شهید مطهری در باب آموزه‌های ثابت و متغیر دینی، از اهمیت فوق العاده برخوردار است.

۶ - هدف تحقیق

هدف و انگیزه این تحقیق، گذشته از روح کنجکاوی و حس جستجویی نگارنده جهت آشنای با افکار و اندیشه‌های امام خمینی (ره) و شهید مطهری در باب آموزه‌های ثابت و متغیر در دین، توضیح و تبیین

کردن و یاروشن شدن یکی از مهمترین موضوعات و مباحث دینی از دیدگاه آن دوبررگوار (یعنی آموزه‌های ثابت و متغیر دینی) و پاسخگویی برشبهه، عدم پاسخگویی دین اسلام بر نیازهای انسان است، تا با استفاده از راه کارها و روش ها و استدلال‌های ارائه شده در این زمینه از سوی آن دوشخصیت مذکور، مانیز بتوانیم آگاهانه تر با مسایل و موضوعات دینی برخورد کنیم.

۷- نوآوری‌های تحقیق

گذشته از اینکه این موضوع به طوری کلی یک موضوع جدید است، طبعاً مباحث پیرامون آن نیز جدید خواهد بود، نوآوری در تبیین و توضیح و تفسیر و شیوه ارائه دیدگاه امام خمینی (ره) و شهید مطهری است مانند: ارائه دیدگاه آن ها به صورت ترکیبی.

۸- روش تحقیق

روش تحقیق در این رساله توصیفی و تحلیلی می‌باشد به این معنا که دیدگاه امام خمینی (ره) و مرحوم مطهری توصیف و سپس تحلیل می‌شود.

۹- روش و ابزار گردآوری اطلاعات

باتوجه به این که موضوع تحقیق ثابت و متغیر در دین با تأکید بر دیدگاه امام خمینی (ره) و شهید مطهری می‌باشد، مطمئن ترین و بهترین ابزار گردآوری، کتب و آثاری است که از خود آن دواندیشمند بزرگ اسلامی به جا مانده است و یا کتب، مقالات و آثار کسانی که درباره دیدگاه آن ها نوشته اند، این پژوهش از طریق کتب، مقالات و مجلات و... انجام یافته است که از آن به روش (کتاب خانه ای) یاد می‌شود.

۱۰- مشکلات تحقیق

طبعاً در هر تحقیقی پژوهشگر بایک سری مشکلاتی مواجه می‌شود، برخی از مشکلات برای بعضی از پژوهشگران پیش می‌آیند، ممکن است، باعث سردرگمی و یا حتی ممکن است مانع از پیشرفت آن ها باشند. مشکلاتی که در مسیر تدوین این رساله دامن گیر این حقیر گردیده است عبارتند از:

۱ - چند تباری بودن موضوع تحقیق یعنی لزوم مطالعه درحوزهی دین پژوهی، عقاید، اخلاق واحکام

و...

۲ - پراکندگی کلمات ونظرات امام خمینی(ره) وشهید مطهری،آنهم با زبان گفتاری که نیازی دراین پژوهش بوده است.

۳ - مشکلات شخصی پژوهشگر مانند: مشکلات مالی برای تهیه منابع مورد نیاز، عدم سابقه آگاهی درابعاد موضوع تحقیق، براساس سرفصلهای تعیین شده ازسوی گروه علمی مربوطه و...

۱۱- سازماندهی تحقیق

پژوهش حاضر شامل یک مقدمه وچهارفصل ویک خاتمه می‌باشد.درمقدمه طرح تحقیق بیان می‌شود که عهده دار تعریف مسئله، سابقه، اهمیت وهدف موضوع وسئوالات اصلی، فرعی وفرضیه‌هاو...می‌باشد.درفصل اول؛ مفاهیم وکلیات تبیین وتوضیح داده می‌شود که عبارتند از: تعریف وتفسیر دین،محتوای دین، ثابت ومتغیرومصالح ومفاسدو...ونتیجه.

فصل دوم درخصوص مسایل اعتقادی است که دربردارنده مسایلی ازقبیل:تعریف اعتقاد،گونه شناسی اعتقاد،اعتقادات اصلی وفرعی،ثبات وتغییر در درحوزهی اعتقاد و... ونتیجه می‌باشد.درفصل سوم مسئله ثابت ومتغیر حوزه‌ای اخلاق مورد بررسی قرارخواهد گرفت که به موضوعاتی همچون چیستی اخلاق، معیار فعل اخلاقی،هدف وغایت ازفعلی اخلاقی،مطلق ویانسیبی بودن فعل اخلاقی، معیار ثبات وتغییردر اخلاق ونتیجه، مطرح می‌گردد.فصل چهارم درخصوص احکام می‌باشد، مسایلی ازقبیل تعریف احکام، گونه شناسی احکام، فلسفه احکام، احکام ونیازهای زمان، معیارصدوراحکام و...ونتیجه این بخش، بررسی می‌شود. درپایان تحت عنوان خاتمه،نتیجه گیری رساله می‌باشد، که با آن این نوشتار پایان می‌یابد.

فصل اول: مفاهیم و کلیات

مقدمه

با شناخت دین است که انسان می‌تواند با آگاهی از هدفها، رهنمودها، ارزشها و ابعاد مختلف آن، راه و رسم زندگی با سعادت و آرامش و امنیت را بیاموزد و در مسیر کمال‌یابی و حقیقت‌جویی قدم بردارد، از این رو بخش عمده‌ای از رسالت پیامبران الهی به معرفی دین و ابلاغ پیام آن اختصاص یافته است، پس بنا بر این سعی می‌شود در این فصل به پرسش‌های ذیل پاسخ داده شود: الف) اساسا دین چیست و چه تلقی از آن وجود دارد؟.

ب) از دیدگاه امام خمینی (ره) و شهید مطهری دین چگونه قابل تعریف است؟.

ج) محتوای دین را بر چند بخش می‌توان تقسیم کرد و بحث از ثبات و تغییر در دین، در کدام بخشی، از بخش‌های دین، قابل طرح است؟.

۱- دین در لغت

در لغت دین را به معنای جزا و پاداش، سلطنت و فرمان‌روایی، آئین و شریعت گفته‌اند.^۱ به نقل از جرجانی آمده است: « دین و ملت اصولا به یک معنا می‌باشد، اختلاف در آن‌ها اعتباری است، زیرا که شریعت بدین لحاظ که از آن پیروی می‌شود، دین گویند. از حیث که گرد آورنده نفوس است، ملت گویند. از آن جهت که مرجع همگان می‌باشد، مذهب نامند.»^۲

^۱ (رک. علی اکبر دهخدا، لغت نامه، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۵۱، ج ۲۵، [ذیل واژه دین] ص ۵۷۲.

^۲ (سید مصطفی حسینی دشتی، دائرة المعارف جامع اسلامی، تهران، مؤسسه فرهنگی آرا یا، ۱۳۷۹، ج ۵، ص ۵۰۲.

۲- دین در قرآن

واژه ای دین در قرآن کریم بیش از نود بار ذکر شده است، در هر مورد که دین در قرآن بکار رفته است به معنای مالک و پادشاه، جزا و پاداش، اطاعت و بندگی، سلطنت و فرمان روائی و یا به معنای شریعت و قانون حق و باطل می باشد، که عبارتند از:

(الف) دین به معنای مالک و پادشاه: «مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ»^۱.

(ب) به معنای جزا و پاداش: «إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ، وَإِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ»^۲.

(ج) سلطنت و فرمان روائی: «وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ^۳ *الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ»^۴.

(د) شریعت و قانون حق و باطل: «لَكُمْ دِينُكُمْ وَ لِي دِينٌ»^۵.

(ص) اطاعت و بندگی: «قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أُعْبِدَ اللَّهَ مَخْلِصًا لَهُ الدِّينَ»^۶ با دقت در مضمون آیات فوق در میابیم که اکثر مواردی را که در کتاب های اهل لغت، به عنوان معانی دین آورده اند در استعمالات قرآنی، نیز وجود دارد.

۳- دین در روایات

اثنه ای معصومین (ع) دین اسلام را به ارکان، آثار و ویژگی های آن تفسیر کرده از جمله روایات که از امام علی (ع) است: «اصل الدین آداء الا مانه والوفاء بالعهد»^۷ اعلم ان اول الدین التسليم آخره الاخلاص.^۸ ثمره الدین قوه الیقین - ثمره الدین الامانه - جمال الدین الورع»^۹.

۴- دین در اصطلاح

^۱ (فاطمه، [۱]، ۴، «ما لك (پادشاه) روز جزا است.»)

^۲ (ذاریات [۵۱]، ۶ و ۵، «آنچه وعده داده شده اید راست است [روز] پاداش واقعیت دارد.»)

^۳ ((، بقره [۲]، ۱۹۳، «با آنان بجنگید تا دیگر فتنه ای نباشد، و دین مخصوص خدا شود.»)

^۴ (انفال [۸] آیه ۳۹، «دین يك سره از آن خدا است.»)

^۵ (کافرون، [۱۰۹] آیه ۶ «دین شما برای تان و دین من برای خودم»)

^۶ (زمر [۳۹] آیه ۱۱ «بگو من ما مورم که خدارا - در حال که آئینم را برای او خالص گردانیده ام بپرستم.»)

^۷ (سید حسین شیخ الاسلامی، غررالحکم، قم، انتشارات انصاریان، بی تا، ج ۱، ص ۵۳۶.)

^۸ همان.

^۹ (همان، ص ۳۵۷.)